

Position Paper van het Openbaar Ministerie ten behoeve van het rondetafelgesprek “Euthanasie” op maandag 30 oktober 2017

Menselijk leven: een belangrijk rechtsgoed

In zijn annotatie onder een van de eerste euthanasiearresten¹, jaren voordat de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (Wtl) in werking trad, schreef prof. mr. G.E. Mulder al dat het menselijk leven behoort tot een van de belangrijkste rechtsgoederen, zo het al niet het allerbelangrijkste rechtsgoed was. Dit belangrijke rechtsgoed wordt beschermd door strafbaarstellingen die zijn opgenomen in het wetboek van strafrecht. Niet alleen het nemen van een anders leven *zonder* diens toestemming is strafbaar, maar dat is ook het beëindigen van het leven op uitdrukkelijk en ernstig verlangen van die ander. Overeenkomstig artikel 293 Wetboek van Strafrecht (Sr) is een dergelijke ‘levensbeëindiging op verzoek’ alleen straffeloos als deze wordt uitgevoerd én gemeld door een arts én de arts heeft voldaan aan de zorgvuldigheidseisen van de Wtl.²

Dit uitgangspunt, “strafbaar tenzij”, wordt in het maatschappelijk debat wel eens uit het oog verloren. Ontegenzeggelijk houdt dit verband met het feit dat Nederland sinds 2002 een zorgvuldige euthanasiepraktijk kent. Uit door de RTE gepubliceerde cijfers en de evaluatie van de Wtl blijkt hoe zorgvuldig artsen doorgaans handelen wanneer zij op verzoek van een patiënt – die uitzichtloos en ondraaglijk lijdt – diens leven beëindigen of deze patiënt bij zelfdoding helpen. Van de 6091 gemelde gevallen in 2016, oordeelde de RTE dat er 10 niet voldeden aan (een van) de wettelijke zorgvuldigheidseisen. Hoewel elke zaak er één te veel is, betrof het slechts 0,16% van het totaal aantal meldingen, waarvan de helft bovendien zag op de medische uitvoering³ en niet op zorgvuldigheidseisen die volgens de wetgever bij de totstandkoming van de Wtl in de buurt komen van wat een ‘materiële normstelling’⁴ genoemd zou kunnen worden.

Een helder en transparant handhavingskader, kortere doorlooptijden

Met de zorgvuldige euthanasiepraktijk, en daaraan gekoppeld de meldingsbereidheid van artsen, mag Nederland zich gelukkig prijzen. Dit maakt echter niet dat instanties die een belangrijke rol vervullen in het toezicht op en handhaving van de regelgeving (RTE, IGJ i.o.⁵ en OM) achterover kunnen leunen. Dat doen zij ook niet. Ondanks de eigen verantwoordelijkheden en invalshoeken, vervullen OM, RTE en IGJ i.o. alle drie een belangrijke rol.

¹ HR 21-10-1986, ECLI:NL:PHR:1986:AC9531, m.nt. G.E. Mulder (NJ 1987, 607).

² Ten behoeve van de leesbaarheid van deze position paper wordt enkel de levensbeëindiging genoemd, maar dezelfde strafuitsluitingsgrond geldt voor hulp bij zelfdoding (artikel 294 Sr).

³ Bron: jaarverslag RTE 2016 (ww.euthanasiacommissie.nl).

⁴ Kamerstuk 26 691, nr. 43 (p. 11 e.v.): uitzichtloos en ondraaglijk lijden, vrijwillig en weloverwogen verzoek.

⁵ Voorheen Inspectie voor Gezondheidszorg (IGZ) met ingang van 1 oktober 2017 Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd in oprichting.

Het OM handhaaft de wet, maar kan daarin niet zonder de RTE. Het OM ziet immers alleen die zaken waarin de RTE tot het oordeel kwam dat de arts *niet* overeenkomstig de zorgvuldigheidsnormen heeft gehandeld. Maar ook de IGJ i.o., die toeziet op de patiëntveiligheid, goede zorgverlening en de beroepsuitoefening van de arts, is onmisbaar. Vanwege het grote belang dat bescherming behoeft, eerbied van het leven, treden OM, RTE en IGJ i.o. op en gaan zij, waar nodig, bij elkaar te rade om te bezien hoe de behandeling van dit soort euthanasiezaken beter kan.

Welke lering heeft het OM getrokken? Het OM is zich ervan bewust dat de afgelopen jaren de beeldvorming is ontstaan dat het OM nooit handhavend optreedt in de door de RTE bij het OM als onzorgvuldig gemelde zaken. Dit beeld is wellicht begrijpelijk, maar niet terecht. Onlangs maakte het OM bekend dat het een strafrechtelijk onderzoek is gestart naar een arts die het leven beëindigde van wilsonbekwame Alzheimer-patiënte. Dat neemt echter niet weg dat het OM in de voorgaande jaren ook zorgvuldig heeft gekeken naar alle andere euthanasiezaken. In een aantal zaken bij levensbeëindiging van wilsbekwame patiënten is aanvullend onderzoek gedaan. Waar het woord “sepot” bij sommigen wellicht de indruk wekt dat de arts er ‘gemakkelijk vanaf komt’, doet dat beeld geen recht aan de situatie. Sepotbeslissingen gaan waar nodig gepaard met het opleggen van (algemene) *voorwaarden*: gaat de arts binnen een bepaalde periode opnieuw in de fout, dan wordt hij daarvoor vervolgd. Daarnaast heeft het OM ook geregeld gesprekken gevoerd met artsen om ervan verzekerd te zijn dat de arts doordrongen was van de ernst van de normschending. Overigens doet niet alleen het OM, maar ook de IGJ i.o. en RTE een beroep op het lerend vermogen van artsen en gaan daarover met hen het gesprek aan. Anders gezegd, geen enkele zaak is in het verleden zonder enige interventie van het OM terzijde gelegd.

De beeldvorming dat het OM niet handhaaft, is wel verklaarbaar. Tot 2016 werden afdoeningsbeslissingen van het OM kort vermeld in het jaarverslag van de RTE. Daar was geen ruimte voor een uitgebreide toelichting op de omstandigheden en de afwegingen. Mede naar aanleiding van de Kamervragen, waaruit soms onbegrip valt af te lezen over de genomen beslissing, is in overleg met de RTE besloten dat het OM voortaan zelfstandig afdoeningsbeslissingen openbaar zal maken. Het OM heeft besloten om (meer dan voorheen) inzicht te geven in de wijze waarop een zaak is beoordeeld, waarbij uit pieteit voor nabestaanden van de overledene, ook dan niet te veel in detail wordt getreden. Ook de actualisatie van de OM-Aanwijzing vervolgingsbeslissing inzake levensbeëindiging op verzoek, in mei dit jaar, moet bijdragen aan een helder handnavingskader en normbevestiging. Verder heeft OM oog gehad voor de doorlooptijden: immers, wil normbevestiging effectief zijn, dan dient de strafrechtelijke reactie niet al te lang op zich te laten wachten. Het OM beoordeelt zaken in het vervolg sneller en heeft ook met RTE en IGJ i.o. afspraken gemaakt: zaken waarin vragen zijn, worden vaker (en sneller) onderling besproken.

Strafrecht als onmisbaar hulpmiddel in de rechtsbescherming

Samenvattend: de overheid moet de rechtsbescherming en de normbevestiging dienen. In het bijzonder waar het gaat om bescherming van het leven, ook in de situatie dat een betrokkene *zelf* een doodswens heeft. Wil deze rechtsbescherming effectief zijn, dan is het van belang de wettelijke zorgvuldigheidseisen goed te bewaken. Niet alleen de eisen die zien op patiëntveiligheid en de medische beroepsuitoefening maar ook de zorgvuldigheidsnormen die zien op de eerder genoemde materiële normstelling. Juist daar vervult het OM een belangrijke taak. Het strafrecht (met het aan het OM toegekende vervolgingsmonopolie) vormt dan een onmisbaar hulpmiddel om bij te dragen aan een beroepsuitoefening die niet alleen medisch maar ook *juridisch* zorgvuldig is.